

تبیین راهبردهای اداره امور ایرانیان خارج کشور در حوزه علمی و فناوری مبتنی بر گفتمان ولایت فقیه و تجارب نظام جمهوری اسلامی ایران

حمید یزدانیان^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۵/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۵/۱۰

چکیده

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کاربردی، توسعه‌ای و با هدف ارائه راهبردهای مؤثر در اداره امور نخبگان و متخصصین ایرانی مقیم خارج از کشور صورت گرفته است. روش تحقیق، ترکیبی (کمی و کیفی) است که در بخش کمی با بهره‌گیری از ابزار پرسشنامه و در بخش کیفی کیفی علاوه بر مطالعه اسناد و مدارک موجود، مصاحبه عمیق با برخی خبرگان موضوع نیز انجام شده است. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته بهره گرفته شد که پایایی آن با استفاده از روش آلفای کرونباخ برابر ۰/۸۷ محاسبه و تأیید گردید و ۴۰ نفر از خبرگان سازمان‌های مرتبط با ایرانیان مقیم خارج در وزارتخانه‌های امور خارجه، علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی نسبت به تکمیل آن اقدام نمودند. با توجه به تجزیه و تحلیل داده‌های صورت گرفته می‌توان بیان نمود که بر اساس نتایج پژوهش؛ "دستیابی به فن‌آوری‌های نوین از طریق ایرانیان مقیم خارج"، "ایرانیان مقیم خارج بستر جذب و فعالیت منابع انسانی مستعد برای اهداف ملی"، "امکان افزایش صادرات علم و فن‌آوری از طریق ایرانیان مقیم خارج" و "امکان بهره‌برداری از ایرانیان مقیم خارج برای کمک به افزایش سطح تحصیلات عالی" از ابعاد تأثیرگذار اصلی در اداره امور نخبگان و متخصصین ایرانی مقیم خارج از کشور هستند.

کلیدواژه‌ها: گفتمان ولایت فقیه، مهاجرت، هدف‌گذاری، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی.

مقدمه

برای انسان دو دسته نیاز وجود دارد. دسته اول نیازهای غریزی نظیر نیاز به آب، غذا، اکسیژن، مسکن و امنیت و دسته دوم نیازهای سرشتی نظیر میل به قدرت، زیبایی، عدالت، شهرت و علم. بر اساس این دو نوع نیاز که خداوند متعال در وجود انسان به ودیعه گذاشته رفتارهای گوناگونی از بشر صادر می‌گردد. مهاجرت یکی از این انواع رفتارهاست. انسان‌ها به دلایل مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جلای وطن کرده و با انگیزه‌های متفاوت در سرزمین غربت سکنی می‌گزینند. ایرانیان نیز در طول سال‌های متمادی اقدام به مهاجرت نموده‌اند (یزدانیان، ۱۳۹۴: ۱۰).

براساس آمار سازمان ملل متحد، قبل از سال ۲۰۰۰ میلادی، حدود ۲۴۰ هزار نفر ایرانی دارای تحصیلات عالی در آمریکا زندگی می‌کردند که از این تعداد ۱۸۶۲ نفر عضو هیأت علمی تمام وقت و حدود ۳۲۰۰ نفر نیمه‌وقت بوده‌اند و بیشتر اعضای هیأت علمی تمام‌وقت رتبه علمی دانشجویی و استادی داشتند. جالب اینکه تعداد اعضای هیأت علمی تمام‌وقت در کل مراکز آموزش عالی ایران (با رتبه دانشیار و استاد) در سال ۷۶ - ۱۳۷۵ در حدود ۱۹۰۰ نفر بوده است (طلوع، ۱۳۸۰: ۷۶).

بیش از ۱۵۰ هزار نفر مهندس و پزشک ایرانی در آمریکا زندگی می‌کنند. اغلب ورودی‌های دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی با رتبه دو رقیمی (۱-۹۹)، برای ادامه تحصیل پس از دوره کارشناسی، نامه‌ای از بهترین دانشگاه‌های دنیا با بهترین امکانات دریافت می‌کنند. قریب به ۹۰ نفر از ۱۲۵ دانش‌آموزی که طی سال‌های ۱۳۷۷ تا ۱۳۷۹ در المپیادهای مختلف علمی صاحب مقام شده‌اند، در یکی از بهترین دانشگاه‌های آمریکا تحصیل می‌کنند (ذاکر صالحی، ۱۳۷۹: ۶۵). آمار متقاضیان تغییر اقامت از جمهوری اسلامی ایران به سایر کشورها در سال ۱۳۷۷ نشان داد که از مجموع ۴۱۲ نفر متقاضی، تعداد ۳۹۰ نفر از آنان را افراد تحصیل کرده دارای مدرک کارشناسی، کارشناسی‌ارشد و دکتری تشکیل داده‌اند (اداره کل امور دانشجویی و بورس‌ها، ۱۳۷۹).

به گفته رئیس باشگاه پژوهشگران جوان، از بین ۳۷۶ جوان برگزیده المپیادهای علمی کشور، تعداد ۱۰۹ نفر از آن‌ها مهاجرت کرده‌اند (میرزایی، ۱۳۸۱: گزارش ۱۷۱۳).

طبق آمارهای غیررسمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، از مجموع ۴۳۰۰۰ نفر دانشجوی بورسیه که به‌طور عمده از سال ۱۳۶۴ تا سال ۱۳۷۲ برای ادامه تحصیل به خارج اعزام شده‌اند،

حدود ۱۲ درصد آنان پس از اتمام دوران تحصیل (تا سال ۱۳۷۷) به ایران بازنگشته‌اند؛ البته احتمال بازگشت درصدی از این افراد همچنان وجود دارد، زیرا احتمال دارد به علت طولانی‌تر شدن تحصیل یا ادامه تحصیل یکی از اعضای خانواده و غیره، مدتی بیشتر در کشور مقصد بمانند. همین آمارها در خصوص اعضای هیأت علمی که از طرق مختلف از کشور خارج شده و مراجعه نکرده‌اند نیز صادق است. آمارها نشان می‌دهد که از سال ۱۳۶۹ تا ۱۳۷۷، از ۲۸ دانشگاه و مؤسسه آموزش عالی، ۱۵۱ عضو هیأت علمی با عناوین مأموریت تحصیلی (۶۳ درصد)، فرصت مطالعاتی (۸ درصد) و مرخصی بدون حقوق (۲۹ درصد) خارج شده و برنگشته‌اند. متوسط تأخیر این افراد بین ۲۰ تا ۴۳ ماه بوده است. به‌طور کلی از ۹۶ موردی که رشته تحصیلی‌شان مشخص است، ۳۴ درصد در گروه فنی و مهندسی، ۴۲ درصد کشاورزی و دامپزشکی، ۲۳ درصد علوم پایه، ۱۷ درصد علوم و ۲ درصد هنر بوده‌اند (طلوع، ۱۳۸۰: ۹۳). بنابراین می‌توان بیان نمود که موضوع مهاجرت و اقامت طیفی از نخبگان و متخصصین ایرانی از دیرباز مورد توجه مدیران ارشد کشور و مجامع علمی و سیاست‌گذاران بوده است. اجبار و تحمیل حضور و اقامت در داخل نه مقدور و نه چاره‌حل این مشکل است.

اداره امور نخبگان و متخصصین ایرانی مقیم خارج، به‌نحوی که بتوان حداکثر بهره‌برداری را از ظرفیت‌های علمی و پژوهشی آنان در راستای اهداف کلان کشور برد، در طول سال‌های پس از انقلاب اسلامی مورد توجه مدیران بوده و در دوره‌های گوناگون به آن پرداخته شده است. امام خمینی (ره) در سال‌های نخست پیروزی انقلاب اسلامی و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نیز در سال‌های پس از آن، همواره رهنمودهایی برای اداره بهینه امور نخبگان و متخصصین ایرانی مقیم خارج از کشور داشته‌اند که در این پژوهش راهبردهای مؤثر در این حوزه بر اساس گفتمان ولایت‌فقیه و تجارب مدیران ارشد نظام مورد بررسی قرار می‌گیرد.

همچنین در خصوص اهمیت و ضرورت تحقیق می‌توان گفت که پدیده مهاجرت به معنای عام آن امری مذموم و ناپسند نیست، ولی پدیده مهاجرت نخبگان به‌عنوان علت مهاجرت که به خروج وسیع متخصصان و اندیشمندان یک کشور اشاره دارد، برای کشور مبداء بار ارزشی منفی دربر خواهد داشت. نخبگان علمی و فنی سرمایه‌های اصلی کشورها برای پیشرفت و توسعه می‌باشند. کم‌توجهی به مقوله نخبگان و پدیده فرار مغزها، مهاجرت نخبگان و مهاجرت ژن‌های نخبه، از عوامل اصلی عدم توسعه و مشکلاتی نظیر بیکاری، رکود و تورم در کشورهاست. از سوی دیگر برنامه‌ریزی برای استفاده بهینه از ظرفیت علمی سایر کشورها و اعزام نیروی نخبه و

متخصص برای آشنایی با علوم و فنون جدید و انتقال آن به داخل کشور می‌تواند موتور محرک اقتصاد و پیشرفت کشورها باشد؛ لذا ضرورت دارد به موضوع اداره امور نخبگان علمی و فنی از ایرانیان خارج از کشور پرداخته شده و راهکارهایی عملی و اجرایی برای استفاده بهینه از این ظرفیت شناسایی و به مدیران ارشد کشور ارائه شود. عدم پرداختن به چنین موضوع مهمی، کشور را از بهره‌گیری از ظرفیت نخبگان مقیم خارج برای رشد و پیشرفت کشور محروم کرده و در درازمدت واگرایی آنان را از جمهوری اسلامی ایران در پی خواهد داشت.

ادبیات و مبانی نظری تحقیق

مهاجرت

با توجه به اهمیت روزافزون مهاجرت در تمام اکناف و اطراف عالم و جهانی شدن مهاجرت، در چند سال گذشته، در رشته مطالعات مهاجرت، گرایش‌های خاصی به وجود آمده است (Portes & Dewind, 829, 2004). گرایش اول، ترجیح مطالعات تطبیقی بر مطالعات ملی است. گرایش دوم، ترجیح مطالعات بین رشته‌ای بر مطالعات تک‌رشته‌ای می‌باشد (Laczko & Wikstrom, 110 – 120, 2004). گرایش سوم، پرهیز از نظریه‌های کلان و سوق دادن رشته به سمت نظریه‌پردازی با وسعت میانه می‌باشد، بدین صورت که اجماعی در حال شکل‌گیری است که نمی‌توان با یک نظریه کلان و عام - چه کاپیتالیستی و چه مارکسیستی - پیچیدگی‌های مهاجرت را توضیح داد (Meyers, 2004, 1-30). گرایش چهارم، متوجه لزوم ایجاد ارتباط بین نظریه‌پردازی و سیاست‌گذاری در امر مهاجرت می‌باشد. بدین صورت که نظریه‌پردازی باید بتواند به حل مسائل سیاست‌گذاری کمک کند.

دانشمندان بسیاری چون راونشتاین، لاری ساستاد، زلینسکی، پرایور و میشل به این موضوع مهم پرداخته و الگوهای متفاوت علمی برای مدیریت مهاجرت ارائه کرده‌اند. یکی از مهم‌ترین نظریات در این خصوص، نظریه "اورت. لی" است. این نظریه، در مقاله‌ای با عنوان «نظریه‌ای درباره مهاجرت» در آمریکا منتشر شد، مهاجرت را تحت تأثیر چهار عامل عمده معرفی کرد:

- الف) عوامل موجود در مبدأ (برانگیزنده یا بازدارنده)
- ب) عوامل موجود در مقصد (برانگیزنده یا بازدارنده)
- ج) موانع موجود در جریان مهاجرت از مبدأ به مقصد

د) عوامل شخصی که به ویژگی‌های شخصی و روانی افراد مربوط است.

نظریه اورت. لی که به «تئوری عوامل دافعه و جاذبه» معروف می‌باشد، اورت. لی معتقد است در صورتی که برآیند عوامل برانگیزنده و بازدارنده مثبت باشد، میل به مهاجرت در فرد ایجاد می‌شود و چنانچه عوامل شخصی نتواند این تمایل را از بین ببرد و موانع موجود در جریان مهاجرت نیز تأثیر بازدارنده‌ای اعمال نکند، مهاجرت عینیت می‌یابد و فرد حرکت خود را از مبدأ به مقصد آغاز می‌کند.

پیشینه تحقیق

در زمینه فرار مغزها و مهاجرت نخبگان پژوهش‌های زیادی صورت گرفته است به‌عنوان نمونه می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- شاه‌آبادی و همکاران (۱۳۸۵) در پژوهشی تحت‌عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر فرار مغزها» چنین نتیجه‌گیری نموده‌اند که فرار مغزها تابع عوامل اقتصادی از جمله نرخ بیکاری، دستمزد نیروی کار و شکاف شاخص رفاهی بین ایران و اروپا می‌باشد.

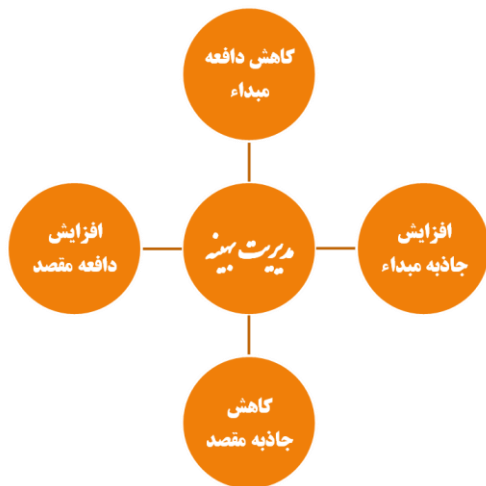
- امیری صالحی (۱۳۸۸) در پژوهشی تحت‌عنوان «علل اصلی مهاجرت نخبگان از کشور به قصد اقامت دائم و ارائه راهکارهای عملی جهت کاهش آن» که در توسط مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام به چاپ رسیده است، چنین نتیجه‌گیری نموده که در مهاجرت نخبگان عوامل اقتصادی موثرتر است و پس از عامل اقتصادی، عامل علمی و فرهنگی بیش از سایر عوامل مؤثر است.

- نخستین گردهمایی بین‌المللی درباره مهاجرت نیز در سال ۱۹۶۷ به‌وسیله مرکز پژوهش‌های اروپائیان و کمیسیون مشورتی ایالات متحده درباره امور آموزشی و اجتماعی بین‌المللی در لوزان سوئیس برگزار شد. در این کنفرانس که دانشمندان و صاحب‌نظران ده کشور از سراسر جهان شرکت داشتند، به موضوع مهاجرت نخبگان زیر‌عنوان «فرار ماده خاکستری» پرداخته شد و برآیند این همایش اعلامیه‌ای در برگیرنده دیدگاه‌های کنفرانس در هشت ماده صادر شد.

- در سال ۱۹۶۸ کنفرانسی به سرپرستی یونسکو و موسسه کارآموزی و پژوهش سازمان ملل متحد برگزار شد که نمایندگان عضو سازمان ملل در آن شرکت داشتند، در این کنفرانس درباره راه‌های جلوگیری از مهاجرت نخبگان بحث شد.

مدل مفهومی تحقیق

بر اساس نظریه «تئوری عوامل دافعه و جاذبه» مدل مفهومی تحقیق حاضر، به صورت شماتیک در شکل ذیل (شکل شماره ۱) نمایش داده خواهد شد:

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

به عبارتی برای اداره بهینه امور نخبگان و متخصصین ایرانی مقیم خارج و بهره‌گیری از ظرفیت‌های آنان برای رشد و توسعه کشور، بایستی دافعه مبدا مهاجرت آنان یعنی کشور جمهوری اسلامی ایران کاهش و جاذبه‌های آن افزایش یابد. در سوی مقابل در مورد کشور مهاجرپذیر، بایستی دافعه‌ها افزایش و جاذبه‌ها کاهش یابد که البته مدیریت آن توسط کشور مهاجرفرست چندان امکان‌پذیر نمی‌باشد.

بر اساس بررسی‌های صورت گرفته در اسناد کتابخانه‌ای و مصاحبه خبرگان و صاحب‌نظران موضوع، عوامل موثر بر اداره امور نخبگان و متخصصین ایرانی مقیم خارج به شرح ذیل احصاء شدند:

- کمک ایرانیان مقیم به بخش آموزش و پژوهش کشور؛
- دستیابی به فناوری‌های نوین از طریق ایرانیان مقیم؛
- حمایت ایرانیان مقیم از نظام برای گسترش نهضت تولید علم و نظریه‌پردازی؛
- ایرانیان مقیم بستر جذب و فعالیت منابع انسانی مستعد برای اهداف ملی؛
- ضعف دولت در پاسخ‌گویی به مطالبات ایرانیان مقیم فعال در حوزه علمی و آموزشی؛

- ضعف در فرآیند تربیت نخبگان برای فعالیت در حوزه جذب ایرانیان مقیم؛
- امکان افزایش صادرات علم و فناوری از طریق ایرانیان مقیم؛
- امکان بهره‌برداری از ایرانیان مقیم برای کمک به افزایش سطح تحصیلات عالیه؛
- امکان استفاده از ایرانیان مقیم برای سامان‌مندی تحصیل ایرانیان در خارج از کشور؛
- ایرانیان مقیم ظرفیت برای افزایش توان کشور برای رقابت در حوزه علم و فناوری؛
- ایرانیان مقیم مروج متون و نظریه‌های علمی غیربومی و ترجمه‌ای؛
- فرصت حضور ایرانیان مقیم در مراکز معتبر علمی جهان؛
- ایرانیان مقیم تهدیدی برای آموزش و طرح آموزه‌های سکولار و غیردینی در کشور؛
- ایرانیان مقیم تهدیدی برای جذب و ربایش مغزها و نخبگان ایرانی داخل؛
- ایرانیان مقیم تهدیدی برای آموزش امور خرافی در کشور؛

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش به لحاظ نوع کاربردی، توسعه‌ای و از نظر روش، ترکیبی (کمی و کیفی) بوده که برای جمع‌آوری اطلاعات مربوط به آمار و ارقام، مفاهیم و تئوری‌های مرتبط با ادبیات موضوع در زمینه مدیریت راهبردی و راهبردهای کارا، علاوه بر مطالعه منابع کتابخانه‌ای شامل کتاب‌ها، مجلات، پایان‌نامه‌ها، طرح‌های تحقیقاتی، مقالات فارسی و انگلیسی، روزنامه‌ها، سال‌نامه‌ها، پایگاه‌های اینترنتی و نرم‌افزارهای اطلاعاتی و گزارشات آماری از مصاحبه و پرسشنامه نیز استفاده شده است.

همچنین در این تحقیق به منظور پردازش و تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه‌ها و تخلیص آن‌ها پس از جمع‌آوری و ورود داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شده و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش آمار توصیفی از شاخص‌های آماری نظیر فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار استفاده شده است.

پایایی پرسشنامه نیز با استفاده از روش آلفای کرونباخ تأیید گردیده و برابر ۰.۸۷ بوده است. در بخش کیفی با استفاده از نرم‌افزارهای صحیفه نور و حدیث ولایت، آراء، اندیشه‌های، تدابیر و رهنمودهای امام خمینی (ره) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) مرتبط با موضوع مهاجرت نخبگان مورد بررسی قرار گرفته و نیز تجارب مدیریتی مکتوب در این موضوع مطالعه شده و در بخش کمی نیز جامعه آماری برای تکمیل پرسشنامه، ۴۰ نفر از خبرگان امور ایرانیان مقیم خارج

در وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، اداره کل امور ایرانیان مقیم خارج از کشور وزارت امور خارجه و... بوده‌اند که با استفاده از جداول و نمودارهای توصیفی به ارائه برخی از نتایج توصیفی همراه با آمارهای لازم پرداخته شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

الف) گفتمان ولایت فقیه

- وضعیت تحصیل ایرانیان در خارج از کشور

در کنار موفقیت‌های برخی از نخبگان ایرانی مقیم خارج از کشور، نکته مهم وجود تبعیض و محدودیت‌هایی است که برای دانشجویان مسلمان و به‌ویژه کشورهای نظیر جمهوری اسلامی ایران اعمال می‌گردد. طبیعی است در صورت عدم اعمال چنین محدودیت‌هایی، شرایط نخبگان ایرانی در حال حاضر بسیار متفاوت‌تر از وضعیت فعلی بود. حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) در این باره می‌فرماید:

«از بچگی رفتند به خارج، آنجا و در آن محیط بزرگ شدند؛ نه آن محیطی که آن‌ها هستند یک محیطی باشد که برای ما تهیه شده است. بدبختی این است که ما در خارج هم که می‌رویم، در یک محیطی که آن‌ها تربیت می‌شوند آن‌طور نیست برای ما. آن درسی که به ما می‌دهند، فرق دارد با آنکه برای خودشان می‌دهند. کتاب‌های شیخ‌الرئیس حالا هم شاید در دانشگاه‌های آن‌ها تدریس می‌شود؛ استفاده از آن می‌شود. ما آن چیزی که داشتیم کنار گذاشتیم؛ آن چیزی هم که آن‌ها داشتند نتوانستیم پیدا بکنیم» (صحیفه امام، ج ۱۰: ۴۵).

- تبعیض آموزشی در خارج از کشور

حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) در پیامی به مناسبت پنجمین سال پیروزی انقلاب اسلامی فرمودند:

«راجع به جوان‌های ما، که از ذخایر بزرگ ما هستند، نمی‌گذارند این‌ها تحصیل کنند؛ رشد فکری برای این‌ها نمی‌گذارند. این‌ها را - حتی آن کس که خارج آمده و تحصیل می‌کند جوری کرده‌اند که این‌ها تحصیل‌شان تحصیلی حسابی نشود - به یک حدی می‌خواهند این‌ها را نگه دارند که در همان حد، همان عملگی برای آن‌ها بکنند!» (صحیفه امام، ج ۴: ۳۹۴).

«حتی این‌هایی که در خارج آمده‌اند، این‌ها که الان در خارج آمده‌اند برای نیروی اتمی، این‌ها

خوب چند دسته‌شان - یک دو دسته‌شان - پیش من آمده‌اند و حرفشان این است که نمی‌گذارند که ما درست تحصیل بکنیم. ما را به یک حد پایین‌تر از اینی که هستیم نگه می‌دارند، نمی‌گذارند تحصیل بکنند! این‌ها نمی‌گذارند در خود دانشگاه‌مان تحصیل بکنند. این‌ها تحصیل‌شان را به یک حد محدودی [رساندند]» (صحیفه امام، ج ۴: ۵۲۲).

«من در این سفری که به پاریس رفتم که از جاهای مختلف برای ملاقات من آمدند، من جمله از اشخاصی که آمدند، ایرانی‌هایی [بودند] که در آلمان هستند، چهار صد نفرند، ظاهراً [که] برای نیروی اتمی آنجا رفته‌اند. این‌ها شکایات داشتند می‌گفتند که اولاً ما را نمی‌گذارند که درست ما اطلاع پیدا کنیم از این فنونی که هست» (صحیفه امام، ج ۶: ۲۹۱).

- مقایسه وضعیت پزشکی در داخل و خارج از کشور

حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) تلاش زیادی را بر ارتقای اعتماد به نفس همه اقشار ایرانی داشته‌اند و درباره وضعیت پزشکان داخل و خارج کشور فرموده‌اند:

«و یکی از مصیبت‌های بزرگی که برای این ملت بار آوردند اینکه ملت را نسبت به خودشان هم بدبین کردند. این معنا که ما اگر یک مریض پیدا بکنیم در تهران، الان هم می‌گویند که اینجا نمی‌شود، بروید به - مثلاً - انگلستان، بروید به پاریس! این یک مطلبی است که از دست آن‌ها برای ما پیدا شده است. یعنی ما خودمان را باختیم در مقابل آن‌ها. شما گمان می‌کنید که در آنجا اطبای آن‌ها همچو هستند که اگر کسی برود آنجا چه خواهد شد! همین مریض‌هایی که در اینجا اگر یک دقتی بکنند، معالجه می‌شوند، وقتی بروند آنجا معلوم نیست درست معالجه بشوند. این‌طور نیست که اطبای آن‌ها یک معجزه‌ای می‌کنند و اطبای ما این‌طور نیستند» (صحیفه امام، ج ۶: ۴۲۲).

- دعوت از پزشکان ایرانی مقیم خارج

«همه باید این معنا را احساس کنیم که کارها را خودمان انجام دهیم و این مسئله خلافی که به ذهن دانش‌آموزان و دانشجویان ما تلقین کرده بودند که به غیر از رفتن به آمریکا و فرانسه و انگلستان در جای دیگری امکان ندارد به جایی رسید و همین امر موجب شد که جوان‌های ما را دسته‌دسته بردند و فاسد کردند از فرمان دور کنیم. ... با بودجه این کشور تحصیل کرده‌اند، خارج رفته‌اند و اهل اینجا هستند و مردم به شما حق دارند، اسلام به شما نظر دارد. این ملت اسلام است که الان در اینجا با آن‌همه رنج‌هایی که به آن‌ها می‌دهند و با آن همه مصیبت‌هایی که ابرقدرت‌ها برای این‌ها پیش می‌آورد، این‌ها در رنج هستند و شما پزشک‌انی که در خارج هستید، ما فرض

می‌کنیم که شما یک عمر زیادی هم بکنید و در رفاه هم باشید، آخرچه؟ بهتر نیست که در خدمت مستمندان باشید؟ در خدمت مریض‌های کشور خودتان باشید؟ در خدمت این کشوری که مظلوم است و تحت ستم بوده است در سال‌های طولانی، و امروز که می‌خواهد از زیر بار ستم شرق و غرب خارج بشود» (صحیفه امام، ج ۱۸: ۲۳۴).

- تلاش بر عدم اعزام دانشجوی به خارج

«در سایه کوشش و به کار انداختن افکار عالییه خود و اعتماد به نفس، احتیاج علمی دانشجویان عزیز را آن گونه برآورند که از رفتن به خارج مستغنی شوند و این امری است شدنی و اگر تبلیغات خارجی و داخلی عمال غرب و دلباختگان به غربی‌ها نبود، تاکنون تحقق یافته بود. لکن روشنفکران غرب‌زده، این سرسپردگان به انگلستان و فرانسه در سابق و پس از آن به آمریکا، نگذاشتند ما به خود آییم و جوانان ما را مأیوس نمودند؛ جوانان عزیز ما، که سرمایه‌های میهن هستند، باید بدانند که رفتن به غرب و شرق برای آموختن علوم مختلف آنان را از رسیدن به مقصود، که استقلال و آزادی است، بازمی‌دارد، و وابسته‌ترشان خواهد نمود» (صحیفه امام، ج ۱۸: ۳۳۹).

«ما باید فکری بکنیم که جوان‌های ما در همین جا خوب تحصیل بکنند و بر فرض احتیاجی به خارج رفتن باشد، به کشورهایی بروند که استعماری نباشد و طمع اینکه ما تحت سلطه آنان باشیم نداشته باشند. و من امیدوارم که به‌زودی وضعی پیش بیاید که نیازی به خارج رفتن نباشد و این بسته به فعالیت شما آقایان و سایر دوستان در این امر حیاتی است که از وجود این جوان‌های خوبی که داریم چقدر استفاده شود که در همین جا تربیت گردیده و مشغول خدمت به خدا و خلق باشند و از گوش خودمان بیرون بکنیم که همه‌چیزمان باید از خارج بیاید» (صحیفه امام، ج ۱۸: ۲۱۸).

«ما امیدواریم جوانانمان در خود ایران تربیت شوند، برای اینکه در خارج به جوانان ما درس اساسی نمی‌دهند. ان‌شاءالله روزی بیاید که از جاهای دیگر برای تحصیل به ایران بیایند و ما هرگز احتیاجی نداشته باشیم کسی را به خارج بفرستیم و این امری است شدنی، و این طرز تفکر که غیر از خارج در جای دیگر نمی‌شود تحصیل کرد، امری است باطل، چرا که با این‌گونه تبلیغات می‌خواهند جوانان ما را به خارج بکشند و با تفکر خودشان به ایران برگردانند» (صحیفه امام، ج ۱۹: ۳۱۶).

– مهاجرت مطلوب نخبگان از نظر مقام معظم رهبری

حضرت آیت‌الله العظمی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در تبیین ابعاد مختلف رفتن برخی نخبگان به خارج تصریح کردند:

«اگر این کار با هدف استفاده از امکانات دیگر کشورها برای تکامل علمی و خدمت بهتر به کشور و جامعه انجام شود، در حقیقت مهاجرت نخبگان است و امر پسندیده‌ای محسوب می‌شود» (دیدار با جمعی از برگزیدگان المپیادها و ممتازان آزمون‌های سراسری، ۱۳۸۱/۷/۳).

«هدف باید این باشد که انسان برای کشور خودش، برای مردم خودش، برای خانواده خودش، برای آن سرزمینی که او را در خود نشانده، بارور کرده و ثمربخش کرده، برای نسل فعلی و نسل‌های آینده مفید واقع شود. هدف باید این باشد. این هدف هرطور که فراهم شود، ایرادی ندارد» (دیدار با نخبگان جوان، ۱۳۸۵/۶/۲۵).

«بُعد دیگری در این کار وجود دارد و آن عشق به علم است. من یکی دو سال پیش از این به جماعتی از جوانان که اینجا بودند، در خصوص رفتن نخبگان به خارج از کشور گفتم می‌شود اسم این را مهاجرت نخبگان برای تکمیل خود و استفاده از امکانات موجود دنیا گذاشت؛ منتها با این نیت که این تکمیل، برای کشورشان و مردمی که آن‌ها را پرورش دادند و به آن‌ها خدمت کردند باشد» (دیدار با جمعی از برگزیدگان المپیادهای جهانی و کشوری و افراد ممتاز آزمون‌های سراسری سال ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱).

«برخی از دوستان گفتند که اسلام افراد را به طلب علم تحریض کرده و باید طلب علم کرد. هر جای دنیا که علمی وجود دارد و می‌توان از آن استفاده کرد و برای رفتن ما محذوری وجود ندارد، باید رفت و علم را برای ملت و کشوری که متعلق به آن هستیم به دست آورد. بنابراین تلاش برای نخبگان، یک هدفش باید این باشد که آن‌هایی که احساس می‌کنند نمی‌توانند در اینجا دست و پای علمی بزنند، پر و بال علمی باز کنند و ببینند می‌توانند. باید برای این‌ها کارهایی انجام گیرد. با برنامه‌ریزی منظمی بروند معلومات را یاد بگیرند و برگردند» (همان).

«این حرکت به سمت مهاجرت به خارج از کشور، اولاً همه انواعش بد نیست، که من بارها گفته‌ام، گریختن و فرار از جبهه نیست. فرار از جبهه بد است؛ کشور شما در حال یک تحرک، یک چالش عظیم، و یک اقدام بزرگ برای جلو رفتن و پیش رفتن است؛ مثل یک جبهه جنگ. گریختن از این جبهه بد است؛ اما آمدن کنار برای یادگرفتن بیشتر و آماده‌شدن بیشتر، این بد نیست. من همه این رفتن‌های به خارج را مردود نمی‌دانم» (دیدار با نخبگان جوان، ۱۳۸۵/۶/۲۵).

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در پاسخ به سؤال یکی از دانشجویان دانشگاه امیرکبیر در سال ۱۳۷۹ فرمودند:

«اینکه گفته شود برای سالم ماندن ناچاریم برویم؛ نخیر، بنده این را قبول ندارم. سالم ماندن یعنی چه؟ شما خیال کرده‌اید که در خارج از کشور به مهاجران کشورهای دیگر چندان بهایی داده می‌شود؟ شما فکر می‌کنید در هر کشوری از این کشورها ارزش و شخصیت و شرف شما را به عنوان یک جوان ایرانی رعایت خواهند کرد؟ شما پای صحبت‌ها و درد دل‌های کسانی که رفته‌اند بنشینید تا ببینید چه می‌گویند. انسان در خانه خودش بماند، برای خانواده خودش مفید باشد، سخت تلاش کند، همه همت خودش را به کار گیرد، یک مقدار هم زندگی‌اش پایین‌تر باشد، این برای یک انسان باوجدان به مراتب خرسندکننده‌تر و شادمان‌کننده‌تر است تا اینکه به یک کشور دیگر برود و به میهن و خانه خودش و به خاکی که او را پرورش داده و این استعداد و معلومات را به او داده و به همین دانشگاه امیرکبیری که شما شانه‌تان زیر بار منت آن است، پشت کند و درخانه بیگانه، با منت و با اخم و تخم کار کند، برای اینکه یک مقدار بیشتر به او پول می‌دهند. این شد هجرت؟! این فرار کردن از میدان کار است. من به هیچ وجه به این کار معتقد نیستم. اگر (مسئولان) کوتاهی کرده‌اند، معنایش این نیست که جوان ما هم برای خودش توجیهی درست کند. البته اگر انسان برای افزایش معلومات به خارج از کشور برود و برگردد، یا تحقیقی بکند و برگردد، این فرار نیست و اشکالی ندارد؛ اما اینکه انسان کوله‌بارش را ببندد و پشت کند و بگوید خداحافظ، ما رفتیم؛ نه، این را من قبول ندارم» (دیدار با دانشجویان دانشگاه امیرکبیر، ۱۳۷۹/۱۲/۲۲).

- سوءاستفاده بیگانگان از ثروت ملی انسانی

«صحبت فرار مغزها می‌شود. فرار مغزها ابعاد گوناگونی دارد. یک بُعد بسیار زشت و بد آن این است که بیگانگانی می‌خواهند بیایند از ثروت ملی انسانی یک کشور سوءاستفاده کنند. کشوری انسان‌هایی را پرورش دهد و استعدادهایی را با همه عوامل به وجود آورنده استعدادهای درخشان به وجود آورد و به قول دوستان این را در طبق اخلاص بگذارد و به دیگران بدهد؛ دیگران هم بیایند با صرف پول که غالباً زحمت دیگری هم نمی‌کشند این ثروت را به ثمن بخت از این ملت بگیرند و او را محروم کنند؛ این، بُعد بسیار بد و دردناک قضیه است» (دیدار با جمعی از برگزیدگان المپیادهای جهانی و کشوری و افراد ممتاز آزمون‌های سراسری سال ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱).

- مهاجرت برای زندگی بهتر

«بُعد دیگری هم وجود دارد که البته به این بدی نیست؛ اما آن هم فی نفسه خوب نیست. آن این است که جوان نخبه‌ای احساس کند که در محیط خارج از کشور، زندگی به او راحت‌تر و خوش‌تر می‌گذرد و دغدغه‌اش کمتر است؛ شغل بهتری پیدا می‌کند و امکانات تحصیلی بهتری دارد. بنابراین، اینجا را رها کند و برود. این هم بُعدی از ابعاد نامطلوب این کار است» (همان).

- پیوند دانشگاه و صنعت برای پیشگیری از مهاجرت نخبگان

«باید دستگاه علمی کشور به بدنه صنعتی کشور وصل شود. در این صورت، هم دستگاه علمی به جریان خواهد افتاد یعنی علمش با عمل توأم خواهد شد و هم دستگاه‌های صنعتی کشور متطور و متحول خواهند شد؛ اما این کار نشده است... وصل دستگاه علمی به بدنه صنعتی کشور کار وزارت خانه نیست که ما بگوییم یک وزارت خانه مثل وزارت صنایع یا وزارت علوم این کار را بکند. این فقط کار ریاست جمهوری است؛ یعنی باید در نهاد ریاست جمهوری دفتری ایجاد کرد و کار آن دفتر فقط این باشد که دانشگاه‌ها را به صورت ستادی - نه به صورت میدانی و اجرایی - به دستگاه‌های صنعتی متصل کند» (دیدار با دانشجویان دانشگاه امیرکبیر، ۱۳۷۹/۱۲/۲۲).

- جلوگیری از احساس تبعیض

«مراقب باشید که در دانشگاه‌ها جوان‌های نخبه ما احساس تبعیض نکنند؛ به خصوص در پذیرش دوره‌های علوم تکمیلی، دوره دکتری و در دادن بورس. اگر جوان‌ها احساس کنند که نخبگی آن‌ها در اینجا به دردشان نمی‌خورد، اثرات ویرانگری دارد، که مواردی از این مسئله را من اطلاع دارم و می‌دانم» (دیدار با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۴/۱۰/۱۳).

- رفع نیازهای پژوهشی نخبگان

«بعد، رفع نیازهای پژوهشی آن‌هاست که در برنامه بنیاد نخبگان هم هست. در این صورت، نخبگان تشویق می‌شوند و راه جلوگیری از مهاجرت یا فرار آن‌ها هم، یا هرچه که اسمش را می‌گذارید... فقط با این روش امکان‌پذیر است؛ چون آن‌ها لازم است که در اینجا دل‌گرم شوند» (همان).

- رفع نیازهای شخصی نخبگان

«بعد، ... رفع نیازهای شخصی‌شان. در این صورت، نخبگان تشویق می‌شوند و راه جلوگیری از مهاجرت یا فرار آن‌ها هم، یا هرچه که اسمش را می‌گذارید ... فقط با این روش امکان‌پذیر است؛

چون آن‌ها لازم است که در اینجا دل‌گرم شوند. البته یک بخشی از این کار هم به دانشگاه‌ها ارتباط پیدا می‌کند» (همان)

- بزرگ‌نمایی دشمن در مهاجرت نخبگان

«دائم می‌گویند رفتند و نیامدند؛ یا رفتند و آمدند، که یک مقدار هم بزرگ‌نمایی می‌شود» (همان).

- میدان‌دادن به جوانان

«وقتی این جوان در اینجا میدان کار پیدا می‌کند و استعدادش شکوفا می‌شود، احتیاج پیدا نمی‌کند که به بیرون از این مرزها سرک بکشد؛ او دلش می‌خواهد کار کند. ما در اینجا باید میدان را باز کنیم که این جوان احساس کند که این استعداد را می‌تواند به فعلیت تبدیل کند» (دیدار با کارگزاران نظام، ۱۳۸۵/۳/۲۹).

- نگران‌نبودن از مهاجرت نخبگان

«همه می‌نشینند و گله می‌کنند که مهاجرت مغزها، هجرت مغزها، فرار مغزها؛ که بنده هیچ‌وقت به‌عنوان یک معضل و یک مشکل اساسی به آن نگاه نکردم؛ می‌روند تحصیل می‌کنند و اکثرشان برمی‌گردند» (دیدار با نخبگان جوان، ۱۳۸۵/۶/۲۵).

برنامه‌ریزی سفرهای مطالعاتی

«نخبگان کشور نباید احساس کنند امکان ارتقا و تعالی علمی از آنان سلب شده است. به همین منظور، دستگاه‌های ذی‌ربط باید برای سفر مطالعاتی این‌گونه افراد به خارج برنامه‌ریزی منظمی انجام دهند» (دیدار با جمعی از برگزیدگان المپیادها و ممتازان آزمون‌های سراسری، ۱۳۸۱/۰۷/۰۳).

- مهاجران همه نخبه نیستند

«این‌ها هم این‌طور نیست که نخبه‌ها باشند؛ نه، ممکن است در بین آن‌ها چهار تا نخبه هم باشند، چهل تا غیرنخبه هم هستند. تصور نشود حالا این‌هایی که پا می‌شوند و بیرون می‌روند، همه نخبه‌های ما هستند که یکی‌یکی بیرون می‌روند» (دیدار با نخبگان جوان، ۱۳۸۵/۶/۲۵).

- مشکلات مهاجران نخبه

«پا می‌شوند می‌روند و دچار مشکلات هم می‌شوند - شما هم توجه داشته باشید، ما در این زمینه اطلاعات زیادی داریم. کسانی که می‌روند، غالباً با یک استقبال خوب و قدردانی‌ای مواجه

نمی‌شوند. اگر حقیقتاً هم نخبه باشند، آن مراکز این‌ها را در حد توان‌شان می‌فشرند، استفاده خودشان را می‌کنند و بعد پرتاب می‌کنند دور؛ و هیچ تعهدی نسبت به آن‌ها ندارند» (دیدار با نخبگان جوان، ۱۳۸۵/۰۶/۲۵).

- توجه هم‌زمان به نخبگان داخلی و خارج

«اخیراً در یکی از مطبوعات داخلی مطلبی را دیدم که از یک مؤسسه آماری مهم در آمریکا راجع به ایرانیان مقیم آمریکا - یا به قول آن‌ها، آمریکایی‌های ایرانی تبار - نوشته بود که سطح معلومات و سطح پیشرفت علمی این‌ها چند برابر متوسط مردم آمریکاست. این، چیز خیلی مهمی است. ما در داخل کشور همین را داریم» (دیدار با استادان دانشگاه، ۱۳۸۴).

ب) برخی تجربیات و اقدامات در اداره امور نخبگان و متخصصین ایرانی مقیم خارج از کشور با تشکیل شورای عالی ایرانیان خارج از کشور در سال ۱۳۸۲ و راه‌اندازی کارگروه علمی در دبیرخانه این شورا، اقدامات و طرح‌های زیادی برای جذب نخبگان و متخصصین ایرانی مقیم خارج از کشور در راستای کمک به توسعه و ارتقاء سطح علمی کشور صورت گرفت. شناسایی دانشمندان و متخصصان ایرانی مقیم خارج از کشور، ایجاد بانک اطلاعات متخصصان و نخبگان ایرانی، شناسایی نیازهای کشور و اولویت‌بندی آن در زمینه‌های علوم و فناوری، تعامل با متخصصان ایرانی مقیم خارج برای انتقال علم و فناوری به کشور، فراهم نمودن زمینه مشورت و همکاری با متخصصان ایرانی مقیم خارج از کشور، شناسایی زمینه‌های انجام‌دادن فرصت‌های مطالعاتی و تحصیلات عالی در خارج از کشور، بررسی علمی علل مهاجرت متخصصان ایرانی با بهره‌گیری از تجربیات بین‌المللی در این زمینه و برنامه‌ریزی برای ارتباط و تعامل بیشتر با آنان، پیشنهاد راهکار، طرح، و لوایح مورد نیاز برای تدوین ضوابط و مقررات لازم برای رفع مشکلات حضور متخصصان در کشور و ایجاد تسهیلات قانونی مناسب، بررسی همه‌جانبه موضوعات مرتبط ایرانیان خارج با مدارس ایرانی خارج از کشور و ارائه طرح‌های مناسب به مراجع ذی‌ربط برای بهبود کیفیت خدمات آموزشی و بهینه‌سازی ظرفیت آن‌ها به صورتی که بتواند حتی‌الامکان همه فرزندان ایرانیان مقیم خارج از کشور را جذب کند، ارائه راهکارهای مناسب حمایتی و تشویق ایرانیان به ایجاد مدارس، آموزشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ترجیحاً غیرانتفاعی در خارج از کشور و ... از جمله اقداماتی است که از تجارب مدیران ارشد به‌دست آمده است.

با توجه به گسترش فعالیت‌های فناوری و نوآوری در کشور، ضرورت توسعه و تجاری‌سازی نتایج

حاصله از تحقیق، تبادل اطلاعات و دانش فنی با دنیا و به خصوص در منطقه و وجود تعداد کثیری از ایرانیان مسلمان و وطن دوست در دیگر کشورها و الزام تلاش برای بهره گیری از توان این افراد و مدیریت مغزها، کارگروه علوم و فناوری های نوین شورای عالی امور ایرانیان خارج از کشور نیز تشکیل گردید که مهم ترین فعالیت ها در این حوزه نیز عبارت است از:

- ۱- هماهنگی در موارد مربوط به تجاری سازی فناوری و شرکت های واسطه مربوط؛
- ۲- بسترسازی برای بهره گیری از توان ایرانیان مقیم خارج از کشور جهت تبادل فناوری و نوآوری؛
- ۳- ایجاد ارتباط و هماهنگی مابین شرکت های دانش بنیان و بخش های خصوصی فناوری داخل و خارج از کشور با همیاری ایرانیان مقیم خارج از کشور؛
- ۴- شناخت بازارهای هدف توسط ایرانیان مقیم خارج و ارائه آن به فناوران و نوآوران داخل کشور.

طبق اظهارات کمیته علمی و فناوری دبیرخانه شورای عالی ایرانیان مقیم خارج از کشور، برخی شخصیت های علمی مطرح فارغ از موضع مثبت یا منفی نسبت به نظام جمهوری اسلامی ایران مانند پروفیسور لطفی علی عسکرزاده، تئوریسین نظریه فازی و استاد بازنشسته دانشگاه برکلی، دکتر فیروز نادری، مدیر پروژه های فضایی مریخ ناسا، پروفیسور عباس فیروزآبادی، استاد برجسته مهندسی نفت جهان، دکتر مریم میرزاخانی، در سال ۲۰۰۶ از سوی نشریه پایپولار ساینس در شمار ۱۰ ذهن برتر آمریکای شمالی شناخته شدند؛ استاد ریاضی دانشگاه پرینستون و یکی از ده مغز برگزیده آمریکا، دکتر نامدار بقایی یزدی، مخترع و دانشمند انرژی هسته ای مقیم بریتانیا، پروفیسور مجید سمیعی، جراح برجسته متخصص بیماری های مغز و اعصاب مقیم آلمان و رئیس افتخاری اتحادیه جهانی جراحان مغز و اعصاب، دکتر فرزانه ورقا خادم، کاشف ژن مؤثر در سخن گفتن و مدیر موسسه ژنتیک لندن، پروفیسور کریم نیرنیا، دانشمند و استاد دانشگاه نیوکاسل انگلیس، کاشف سلول های بنیادی جنینی اسپرم های مولد، پروفیسور علی جوان، کاشف لیزر هلیومی و... از نمونه متخصصین برجسته ایرانی مقیم خارج هستند که در صورت تدبیر و سیاست گذاری و برنامه ریزی مناسب، شاید برخی از آنان بتوانند در خدمت توسعه و پیشرفت کشور قرار گیرند.

همچنین برخی نظرات کارشناسان و مدیران مصاحبه شده در این پژوهش به طور خلاصه در ذیل

ارائه می گردد:

- مشارکت نخبگان در تصمیم‌گیری از طریق مشارکت آنان و ایجاد حس مشارکت بین مسئولان کشور و نخبگان داخل و خارج از کشور
- ایجاد رفاه اجتماعی: شکاف GDP سرانه کشورهای مبدأ با کشور مقصد تأثیر منفی بر مهاجرت دارد.
- ایجاد فرصت اولیه تحصیل از طریق اتخاذ سیاست‌هایی در جهت فراهم آوردن امکان مناسب تحصیل و پژوهش برای همه افراد جامعه.
- توجه لازم به سرمایه انسانی نخبه از طریق بکارگیری مناسب و شایسته در مشاغل کلیدی
- ایجاد فرصت‌های شغلی و توجه به مهارت و شایستگی: فضای کالبدی اشتغال کشور مناسب باشد یعنی در صورت رقابتی بودن صنعت و خدمات کشور، امکانات اشتغال با امنیت بیشتر برخوردار است که این خود در هم‌گرایی جامعه تأثیرگذار و در جذب مهاجران مؤثر است.
- ایجاد نظام آموزشی کارآمد: ایجاد نظام جامع و کارآمد برای ارزیابی و نظارت بر فعالیت‌ها و نحوه استفاده از منابع تحقیقاتی و میزان کارایی و اثربخشی آن.
- بومی کردن نظام آموزشی: داشتن ساختار منظم و انعطاف‌پذیر که با رویکردهای علمی روز تناقض نداشته باشد.
- ارتقاء جایگاه علم در کشور: تلاش در جهت ابزاری نبودن علم، یعنی دانشمندان کمتر در معرض مسائل اقتصادی، سیاسی و غیره... گرفتار شوند. تلقی پژوهش به‌عنوان یک اقدام جهت دستیابی به توسعه و توجه به مطالعات کارشناسی و به‌کارگیری نتایج و یافته‌های پژوهشی در بخش‌هایی قانون‌گذاری، سیاست‌گذاری، اجرایی و تولیدی.
- مدیریت بهینه اعتبارات پژوهشی: مهم‌تر از تخصیص اعتبارات پژوهشی، مدیریت بهینه توزیع و مصرف اعتبارات است. به‌عبارت دیگر با تخصیص بهینه و عادلانه می‌توان قسمت مهمی از کاستی‌های ناشی از کمبود اعتبارات را جبران کرد. معیار عدالت و بهینه بودن اعتبارات، توجه‌محوری به این مطلب است که مهم‌ترین عامل توسعه، نیروی انسانی متخصص، به‌ویژه محققان هستند و کلید جذب این افراد هم، رعایت احترام و شان ایشان است. نخبگان باید قانع شوند که در کشور، علی‌رغم کمی اعتبارات در مقایسه با کشورهای پیشرفته، بیش از هر جای دیگر تأثیرگذار هستند و همین احساس مؤثر بودن بهترین مانع برای مهاجرت تعداد زیادی از آن‌ها و نیز بازگشت نخبگان و متخصصین به کشور است.
- تأمین تجهیزات علمی و پژوهشی: فراهم کردن ابزارها و امکانات پیشرفته تکنولوژیکی مانند آزمایشگاه‌ها و سایر امکانات نرم‌افزاری و مواد خام.

نتایج تحقیق

بر اساس ادبیات نظری تحقیق و مصاحبه با خبرگان موضوع پرسشنامه‌ای با ۱۵ سؤال طراحی و بین ۴۰ نفر از متخصصین موضوع توزیع گردید. نتایج حاصله از تجزیه و تحلیل پاسخها در نرم‌افزار اس.پی.اس.اس به شرح زیر می‌باشد:

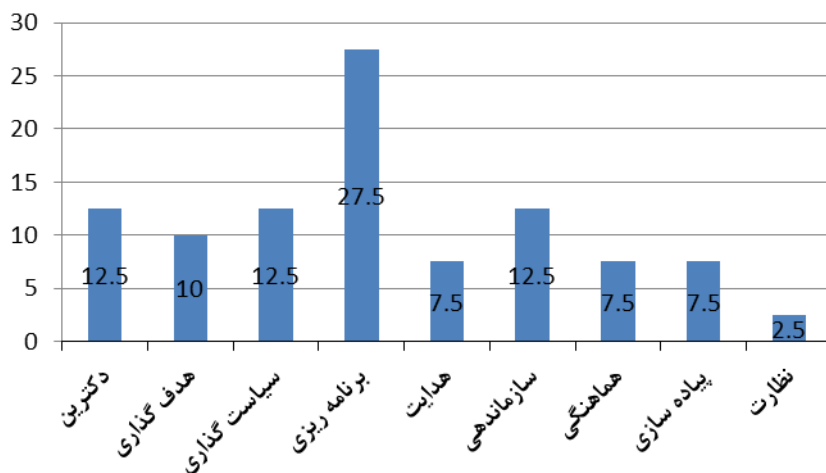
- از بین ۴۰ نفر پاسخگویان به پرسشنامه، ۲۹ نفر (۷۲.۵٪) مرد و ۱۱ نفر (۲۷.۵٪) زن بوده‌اند.
- ۴ نفر دارای تحصیلات لیسانس، ۲۱ نفر فوق لیسانس، و ۱۵ نفر دارای تحصیلات دکتری بوده‌اند.
- ۲۲ نفر، سابقه کار ۲۰-۱۰ ساله، ۱۲ نفر کمتر از ۱۰ سال و ۶ نفر بالای ۲۰ سال سابقه داشته‌اند.
- ۲۱ نفر ۴۱ سال و بیشتر، ۱۶ نفر بین ۳۰ تا ۴۰ سال و ۳ نفر کمتر از ۳۰ سال سن داشته‌اند.

توزیع فراوانی پاسخگویان در ابعاد مدیریتی

جدول ۱. توزیع فراوانی پاسخگویان در ابعاد مدیریتی

ابعاد	فراوانی	درصد فراوانی
دکترین	۵	۱۲.۵
هدف‌گذاری	۴	۱۰.۰
سیاست‌گذاری	۵	۱۲.۵
برنامه‌ریزی	۱۱	۲۷.۵
هدایت	۳	۷.۵
سازماندهی	۵	۱۲.۵
هماهنگی	۳	۷.۵
پیاده‌سازی	۳	۷.۵
نظارت	۱	۲.۵
جمع کل	۴۰	۱۰۰.۰

همانطور که در جدول بالا (جدول شماره ۱) و نمودار ذیل (نمودار شماره ۱) ملاحظه می‌شود، بیشترین درصد فراوانی مربوط به عامل برنامه‌ریزی می‌باشد و در عین حال کمترین عامل مربوط به نظارت می‌باشد

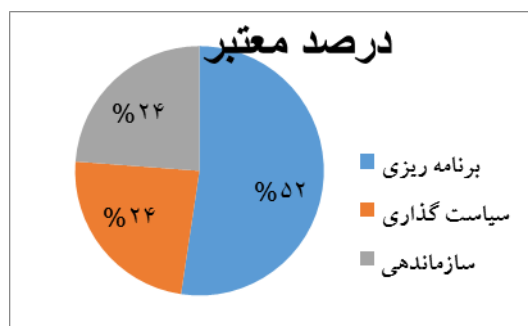

نمودار ۲. توزیع فراوانی پاسخگویان

همچنین درصد اعتبار گویه‌های تعیین شده در جدول شماره ۲ ارائه می‌گردد:

جدول ۲. گویه‌های تعیین کننده

گویه	درصد معتبر
دستیابی به فن‌آوری‌های نوین از طریق ایرانیان مقیم	٪۷۲.۵
ایرانیان مقیم بستر جذب و فعالیت منابع انسانی مستعد برای اهداف ملی	٪۷۰
امکان افزایش صادرات علم و فن‌آوری از طریق ایرانیان مقیم	٪۶۲.۵
امکان بهره‌برداری از ایرانیان مقیم برای کمک به افزایش سطح تحصیلات عالی	٪۶۲.۵
کمک ایرانیان مقیم به بخش آموزش کشور	٪۶۰
ضعف در فرآیند تربیت نخبگان برای فعالیت در حوزه جذب ایرانیان مقیم	٪۵۵

نمودار ۳. درصد معتبر ابعاد تعیین کننده

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

بر اساس نتایج این پژوهش عوامل مؤثر در اداره امور نخبگان و متخصصین ایرانی مقیم خارج عبارتند از:

- دستیابی به فناوری‌های نوین از طریق ایرانیان مقیم،
 - ایرانیان مقیم بستر جذب و فعالیت منابع انسانی مستعد برای اهداف ملی،
 - امکان افزایش صادرات علم و فناوری از طریق ایرانیان مقیم و امکان بهره‌برداری از ایرانیان مقیم برای کمک به افزایش سطح تحصیلات عالی.
- همچنین ابعاد برنامه‌ریزی، هدف‌گذاری و سیاست‌گذاری بیشترین ارتباط را در عوامل مؤثر در اداره امور نخبگان و متخصصین ایرانی مقیم خارج دارند.

از جمله پیشنهادات مطرح‌شده برای اداره بهینه امور نخبگان علمی و فنی از ایرانیان مقیم خارج عبارتند از: تقویت هویت اسلامی و ملی ایرانیان خارج از کشور، توجه مناسب به فارغ‌التحصیلانی که به خارج عزیمت می‌کنند و ارتباط عاطفی با آنان، طراحی برنامه‌های فرهنگی برای تأکید و توجه به مشترکات مذهبی و ملی و ایجاد علاقه و تشویق حس همبستگی عاطفی با داخل و احساس وفاداری به میهن و بازسازی اعتماد نخبگان مهاجر نسبت به سیاست، گفتمان و رویکردهای نظام و بزرگداشت نخبگان ایرانی در عرصه‌های متعدد از سوی سازمان‌های رسمی یا غیررسمی در داخل و یا خارج از کشور، ایجاد فضای مناسب برای بازگشت ایرانیان متنفذ و مؤثر مقیم خارج از کشور و سازماندهی ارتباط مؤثر با نخبگان مقیم خارج و اطلاع نخبگان از اینکه نظام مدیریت کشور خواهان بهره‌گیری از آن‌هاست، مشارکت‌جویی متخصصان ایرانی خارج از کشور در پروژه‌های توسعه کشور با تقویت و گسترش شبکه علمی ایرانیان متخصص داخل و خارج از کشور و تلاش برای بهره‌گیری از شبکه‌ها و انجمن‌های علمی - فرهنگی ایرانیان مهاجر در سراسر جهان به منظور امکان‌سنجی و بسترسازی اشتغال متخصصان ایرانی داخل کشور در فعالیت‌های علمی، پژوهشی، آموزشی و اجرایی مرتبط در جهان به منظور کاهش عطش خروج از کشور، ایجاد ساختار، سازمان و تشکیلات مناسب در سطح ملی برای مدیریت امور مهاجرین خارج از کشور و جلوگیری از سیاست‌های موازی و متناقض در این بخش، دعوت از ایرانیان مقیم خارج برای برگزاری سمینارهای ملی در داخل کشور و انتقال دانش روز دنیا به نخبگان داخل کشور و اقدام در جهت انجام پروژه‌های مشترک میان دانشمندان داخلی و نخبگان در خارج از کشور، ایجاد تسهیلات لازم برای بازگشت نخبگان از قبیل پرداخت هزینه سفر و تسهیلات

گمرکی و دادن وام‌های مفید و مناسب برای آماده‌نمودن حداقل وسایل لازم زندگی از جانب این افراد که مورد اتفاق اغلب مدیران است ولی بعضاً مدیرانی مخالف این امر بوده و آن را تبعیض و جداکردن ایرانیان داخل و خارج می‌دانند و معتقدند باید به گونه‌ای رفتار شود که تفاوتی بین ایرانیان داخل و خارج از کشور وجود نداشته باشد، حفظ پیوند و ارتباطات نخبگان با جامعه ایرانیان از طریق دعوت از اساتید ایرانی خارج از کشور برای برگزاری کلاس‌های درس یا سمینارهای متعدد و ایجاد تسهیلات ویژه برای انجام فرصت مطالعاتی در داخل برای ایرانیان مقیم خارج، برنامه‌ریزی جهت جذب دیدگاه‌ها، دکترین‌ها و نظریات اقتصادی متخصصان ایرانی خارج از کشور جهت بهبود شرایط اقتصادی کشور، حل مشکلات مربوط به ادامه تحصیل و خدمت وظیفه عمومی فرزندان دانشجوی و دانش‌آموز متخصصان ایرانی که خواستار بازگشت به میهن هستند، ایجاد یک دانشگاه مجازی با بهره‌گیری از اساتید و نخبگان ایرانی خارج، ایجاد تمهیدات و تسهیلات لازم برای ترجمه و انتشار آثار مفید علمی نخبگان مقیم خارج از کشور به زبان فارسی هم‌زمان با انتشار در خارج از کشور و انتشار نشریات تخصصی مشترک، استفاده از پتانسیل نخبگان اقتصادی و سرمایه‌داران ایرانی خارج از کشور برای مدیریت و سازماندهی ایرانیان جویای کار با توجه به نرخ بالای بیکاران تحصیل کرده داخل و شرکت‌های بزرگ تحت مدیریت ایرانیان مقیم در خارج و...

منابع و مأخذ

الف) منابع فارسی

- بیانات حضرت امام خمینی (رحمه الله علیه) قابل دسترسی در نرم افزار صحیفه نور.
- مجموعه بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) قابل دسترسی در سایت: www.khamemenei.ir
- ذاکر صالحی غلامرضا (۱۳۸۲). «مهاجرت نخبگان»، فصلنامه فرهنگ اندیشه، سال سوم، شماره ۱۰.
- ذاکر صالحی، غلامرضا (۱۳۷۹). مهاجرت نخبگان، تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- صالحی امیری، رضا (۱۳۸۸). مهاجرت نخبگان، تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک - گروه پژوهشی فرهنگی و اجتماعی.
- طایفی، علی (۱۳۸۰). بررسی علل خروج نیروهای متخصص از کشور و راهکارهای کاهش آن، تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- طلوع، ابوالقاسم (۱۳۸۰). فرار مغزها، جذب مغزها، گردش مغزها، تهران: مرکز تحقیقات علمی.
- یزدانیان، حمید (۱۳۹۴). ایرانیان مهاجر پس از سه دهه، تهران: انتشارات بین‌المللی الهدی.

ب) منابع انگلیسی

- Laczko Frank and Boris Wijkstrom, (2004). Enhancing the Contribution of Migration Research To Policy Making: Intergovernmental Workshop, International Migration. Vol. 42 (2). Pp. 110-120.
- Meyers Eytan. (2004). International Immigration Poliyl: A Theoretical and Comparative analysis. New York: Palgrave.
- Portees, Alejandro and Josh Dewwind, (2004). A Cross-Atlantic Dialogue: The Progress of Research and Theory of International Migration. International Migration Review. Vol. 38. No.3. p. 829. 840.